

תזמורת נתניה
הקאמרית
הקיבוצית

יום מוזיקלי

משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית - אגף א' אמנויות

כתיבה ועריכה: ענת דור

הפיקוח על החינוך המוזיקלי

עדכון אחרון תש"פ 2019-2020

בשיתוף תזמורת נתניה הקאמרית הקיבוצית | כל הזכויות שמורות

רפרטואר "יום מוסיקלי" (כתות א'-ב')

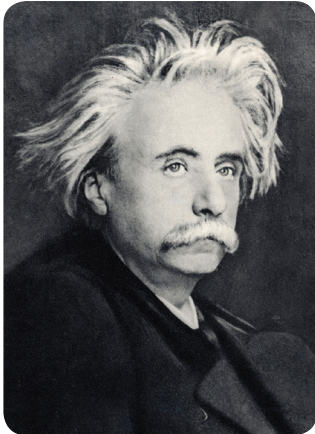
1	"השחר" מתוך "פרגינט" - אדווארד גריג
2	"השעון הסינקופי" - לירוי אנדרסן
3	"קאן קאן" מתוך "אורפאוס בשאול" - אופנבאך
4	פרק ראשון "האביב" מתוך "עונות השנה" - ויאלדי
5	מרש מתוך "מפצח האגוזים" - צ'ייקובסקי
6	סקרצו "חלום ליל קיץ" - מנדלסון
7	מקהלה עליזה-מילים - לאה נאור, לחן - נורית הירש

רפרטואר לקונצרט קאמרי- הכלים: חצוצרה, קרן יער, טרומבון

1	"השחר" - מתוך פרגינט- גריג
2	"השעון הסינקופי" - לירוי אנדרסן
3	מרש מתוך "מפצח האגוזים" - צ'ייקובסקי
4	מחול הונגרי מס' 6- יוהנס ברהמס
5	מארש צה"ל- יואב תלמי
6	מקהלה עליזה מילים - לאה נאור, לחן - נורית הירש
7	קאן קאן מתוך "אורפאוס בשאול" - אופנבאך

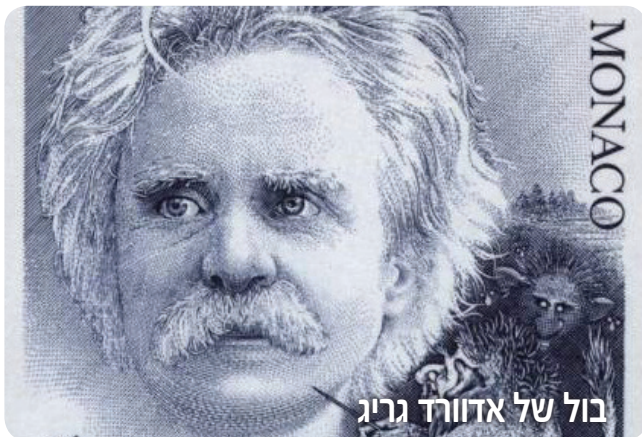
הבוקר מתוך פר-גינט על פי מחזהו של הנריק איבסן אדוורד גריג (1843-1907)

על המלחין

בכיר מלחיני נורבגיה. גריג נולד בברגן למשפחה עשירה. אמו, הייתה ממשפחה נורבגית מבוססת ופסנתרנית מעולה והיא הייתה מורתו הראשונה למוזיקה. את יצירותיו הראשונות כתב בגיל תשע, אך רק לאחר שנפגש עם הכנר הנורבגי הדגול, אולה בול, החל גריג להתייחס אל המוזיקה בכובד ראש. בהמלצתו של בול נסע גריג בן ה-15 לגרמניה, כדי ללמוד שם בקונסרבטוריון. בשנת 1863 נסע לקופנהגן, בירת דנמרק, והתגורר שם שלוש שנים. המלחין הדני נילס גדה עודד אותו לכתוב סימפוניה. גריג נענה לכך, אך התוצאה לא מצאה חן בעיניו ולכן כתב על התווים שאין לנגנם. בקשתו זו לא נענתה, והוא סירב להכיר ביצירה זו כביצירתו. בשנת 1866 חזר לנורבגיה לעיר אוסלו. שם החליט לשקף ביצירתו את מולדתו, נורבגיה, ויצירתו מושפעת ממנגינות נורבגיות עממיות. בשנת 1867 נשא גריג לאשה את דודניתו, זמרת מחוננת שסייעה הרבה לפרסום שיריו בעולם.

גריג פגש את המחזאי הנריק איבסן וחיבר את המוזיקה הנודעת למחזהו "פר-גינט", יצירתו הנודעת ביותר. המוזיקה של גריג שבתה את לב העם הנורבגי, וזכתה גם להכרה עולמית. היצירה נוגנה ברחבי העולם וזכתה לפופולריות רבה. אולם היה מקום אחד בו לא נוגנה היצירה - "הגראנד אופרה" בפריז. גריג לא הסכים שיצירתו תנוגן בצרפת, בעקבות משפט דרייפוס ועיוות הדין שנעשה בו. רק כאשר זוכה דרייפוס והוחזרו לו דרגותיו (1906), הסכים גריג לנגן את יצירתו וניצח על הקונצרט בעצמו, והוא בן 64. כשבוע אחרי הקונצרט הלך גריג לעולמו. אחוזת טרולדהגן שבפרברי ברגן, שם התגורר עד מותו, נשמרה במצבה המקורי והיא פתוחה לביקורי תיירים.

על היצירה

מחזה ויצירה מוזיקלית המבוססים על אגדה. הנריק איבסן כתב את המחזה. המחזה מספר על בחור נורבגי בן 20 בשם פר גינט, אשר מתמודד עם סדרת אירועים והרפתקאות נועזות. פר גינט מבקש להיות כל חייו "הוא עצמו". דמותו מצטיירת לעיתים כהוזה, כהרפתקנית, סקרנית, חיה ומלאת קסם. פר-גינט שייך למסורת היצירות המבוססות על מסע חיפוש: הגיבור יוצא לדרך ארוכה ומלאת תחתיתים, עובר תחנות שונות ומבחנים, ולבסוף מוצא פתרון לחידה או אובייקט קסום שיציל את העולם. פר גינט בעצם מחפש את זהותו ובסוף מוצא לא-כלום. והכלום הזה הוא הפתרון לחידה.

"אך מי־שהוֹפֵסֵק לַאֲמוֹר, מִי־הֶחֱכֵם לֹא עוֹד אֶזְכּוֹר: "אִם בְּעוֹלָם שָׁלֵם זָכִיתָ, אֲבָל הַפְסַדְתָּ עֶצְמְךָ, רַק נָזַר שֶׁל קוֹצִים קִנִּיתָ וְזֶהוּ שִׁכְרָךְ כָּל עַמְלֶךְ" כֵּן, כֵּן כָּתוּב. מִי הַפּוֹסֵק, אֵינִי זוֹכֵר אֶךְ הוּא צוֹדֵק". (בתרגום של לאה גולדברג).

פר גינט רדוף כל חייו על ידי רעיונות מוזרים ואינו יודע בעצמו מה הוא מחפש. לכל אורכו מציג הסיפור חיפוש רבים המתבצעים בידי אנשים שונים. פר יוצא לציד ומחפש את עקבות האייל בשלג, ולאחר מכן את מקום הימצאה של אהובתו אינגריד; הוא מחפש את סולווייג, בעוד שאמו מחפשת אחריו בסערה; סולווייג מחפשת את פר ואת אהבתו, והטרולית שהתאהב בה מחפשת אותו כאבי בנה. הוא משוטט בין ההרים, רודף אחרי חזיונות שווא ומחפש את "הטוהר". בסוף הדרך מגיע פר גינט הביתה, רק כדי למות בזרועות אהובתו סולווייג.

אדוורד גריג ראה את המחזה, התלהב מאוד, והחליט לחבר מוזיקה למחזה. גריג נתבקש על ידי המחזאי לכתוב 23 תמונות מוסיקליות תוך כדי שאיבסן נותן לו הנחיות והגבלות חמורות ביותר. היצירה נכתבה בין השנים 1874-1875. זוהי מוזיקה תוכניתית. מאוחר יותר גריג מצמצם את היצירה לתשעה פרקים המסודרים בשתי סוויטות.

מאפייני היצירה של גריג:

פרקים מינאטוריים
מבנים פשוטים וברורים
תבניות ריתמיות אינטנסיביות היוצרות אחדות
מרכיב התוכניתיות
שימוש במלודיות עממיות והצללה פשוטה

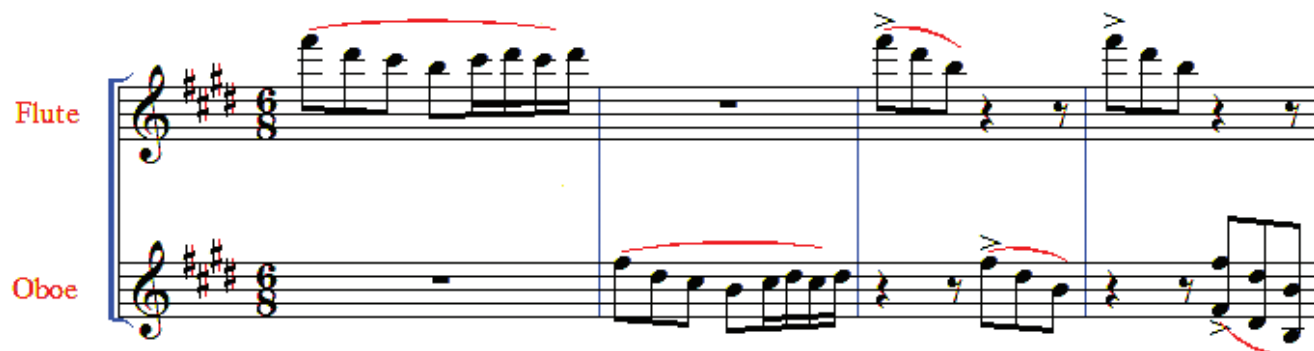
המאפיינים המוסיקליים

"הבוקר" - Allegro pastorale

היצירה נפתחת בתיאור של הר שלמרגלותיו זורם נחל מהיר. השעה היא שעת בוקר מוקדמת, לאחר חורף ארוך וקשה. במקומות מסוימים מתואר פר גינט הנער בנמל, מתבונן בים בזמן שהוא ממתין לאוניה שתגיע, ותיקח אותו למסע. הפרק כולו מנסה לתאר התעוררות בנוף פסטורלי, המבוסס על נושא אחד החוזר ברצף תוך כדי שינויים. הנושא הראשי הוא למעשה מנגינה המוצגת בפעם הראשונה בחליל סולו וזורמת בתנועה גלית בסולם פנטטוני, במשקל 6/8, בצלילים סמוכים (מרווחים קטנים) בלגטו ובטמפו מתון ורגוע.

ההתעוררות של הטבע והאדם הניצב בו באה לידי ביטוי בשינויים החלים בנושא: שינויי תזמור, שינויי גובה, שינויי עוצמה, שינויי מרקם, קיטוע הנושא למוטיבים ולחלקי מוטיבים ועוד. כל אלה יוצרים תחושה של אינטנסיביות הרמונית.

בשיאו של הפרק מנגן הצ'לו מלודיה חדשה (צלילים ארוכים של שלושה רבעים) במתארת מעיין ציור של נקודות היוצרות הכרזה על זריחת החמה.

9

מכאן ה"סערה" דועכת לאיטה ומובילה להופעת הנושא תוך כדי דילול, האטה והחלשת העוצמה. כל אלו מפשרים על כך שבוקר רוגע ושלו הבקיע.

הצעות לפעילויות

- נאזין לתחילת היצירה ונשוחח על מה היא מעוררת בנו, מה אנו רואים בדמיונו כאשר אנו מאזינים לה.
- (ניתן לבקש מהילדים שינועו במרחב וינסו להציג את הדמיונות שלהם המתייחסים ליצירה).
- נשוחח על אופייה של היצירה ועל המוטיב- הנושא המוסיקלי החוזר בה שוב ושוב.
- נציג בפני הילדים את תמונתו של אדוארד גריג המלחין ונספר להם עליו ועל השפעת נפיו חייו על המוזיקה שהלחין.
- נספר לילדים על היצירה הנקראת "הבוקר" ונבקש שישערו מה ראה גריג בדמיונו כשהלחין את היצירה.
- נערוך סיעור מוחות: מה מזכירה לנו המילה בוקר? מה עושים בבוקר?
- נשוחח על השלבים השונים של הבוקר: שחר, זריחה, שעות הבוקר המוקדמות, שעות הבוקר המאוחרות.
- להוסיף מילים: שחר עולה והשמש זורחת, נעור היקום בצפון הרחוק
- צפיה בצפונט מוסיקה: <http://sites.tzafonet.org.il/music2/httpssitesgooglecomatzafonetorgilmusic2/grieg>
- נאזין לפרק ונענה על מספר שאלות כגון:
 1. הפרק נפתח בנגינת חליל ובהמשך מנגנת קרן היער - הפרק נפתח בנגינת חליל ובהמשך מנגן האבוב
 2. לפרק נושא מרכזי בולט החוזר על עצמו תוך כדי שינויים - לפרק סדרה של נושאים שונים
 3. "הבוקר" מנוגן ברובו בסטקטו - "הבוקר" מנוגן ברובו בלגטו
 4. הפרק מתפתח תוך כדי שינויים בדינמיקה (עוצמה) ובטמפו (מפעם- מהירות הפעמה) - הפרק מתפתח אולם אין שינויים בדינמיקה ובטמפו
- רישום שלושה קווי מתאר שונים על הלוח (גרפיים או מלודיים) והבחנה בתנועה המלודית הנכונה מבין השלושה.

לדוגמה:

- שירת הנושא הראשי בהברות שונות: בהברה לי - בנגינת החליל, בהברה לו - בנגינת האבוב, בהברה לה - בנגינת כלי הקשת.
- נתייחס למושגים מוזיקליים הקשורים לדינמיקה: פורטה, פיאנו, קרשנדו, דימינואנדו, ארטיקולציה: לגטו, חזרה על מוטיב תוך שינוי בתזמור, במרקם, בעוצמה ועוד.
- נאזין ליצירה ונבחין במוטיב (משפט) החוזר המנוגן ב"זוריאציות" שונות.
- הילדים ינועו בחדר ויציגו את אורכם של המשפטים המוסיקליים, בתנועות הגוף שלהם. (חשוב לשוחח על התנועה בלגטו, ללא הפסקה בין הצלילים)
- בניית כוריאוגרפיה המתארת "התעוררות" - הילד שוכב על הרצפה. עם השמע הנושא בחליל - תנועה ביד אחת. כשהנושא עובר לאבוב - תנועה ביד השנייה. כאשר הנושא מופיע בכלי הקשת התנועה בשתי הידיים. התמתחות האחרונה בעמידה כאשר הנושא מנוגן בקלרינט ובקרן היער.
- הילדים יסתדרו בזוגות ויקבלו רצועות בד ארוכות ודקיקות. נניע את הבד בזוגות על פי משך המשפטים המוזיקליים ועל פי הדינמיקה של המוזיקה.
- ניתן ללמוד שירי בוקר שונים
- נתבונן בתמונות אומנות של בוקר: "שמש אדומה" של מרדכי ארדן, "נשים וציפורים לאור הזריחה" של מיחו "זריחה" של מונה.
- נקרא שירי משוררים בנושא הבוקר: "בוקר טוב" - ע.הלל, "אני מביט אל הבוקר" - נורית זרחי, "בוקר טוב" - דוד יהושע, ונשוחח עליהם קצרות.

הקדמה לסיפור

בארץ נורווגיה קרים הלילות בכפרים, וצומחים יערות עבותים על גבי ההרים, אנשים שם גרים, אילים דוהרים, ושרים שם שירים וכותבים שם ספרים. הנריק איבסן, מחזאי מפורסם ומזהיר, כתב על פרגינט, איש נורווגי צעיר שיצא לחפש לעצמו מטרות, ותאר את דרכו ואת כל מה שקרה. בסיפור התאהב אדוארד גריג המלחין ועל פיו יצירה מוסיקלית הכין.

הבוקר- מתוך "פרגינט" מאת אדוארד גריג

עקוב אחר התווים של הנושא ושים לב להבדלי הסיומות.
שים לב: בשורה 5 תפקיד האבוב צבוע באדום, האזן פעם נוספת לקטע ובדוק האם יש עוד מקומות שמופיע בהם אבוב או אבובים וצבע אותם באדום.

בשורה 6 המנגינה צבועה בסגול ומבוצעת על ידי _____ .

קישור ליצירה:

<https://www.youtube.com/watch?v=eWeUcXirU2U>

יוסי גרבר - מספר את סיפור הרפתקאותיו של פר גינט:

https://youtu.be/3at_tHloDL8

על המלחין

לירי אנדרסון נולד במסצ'וסטס ארה"ב. את שיעורי הפסנתר הראשונים שלו קיבל מאמו, שהייתה נגנית עוגב. הוא המשיך בלימודי פסנתר ונוסף לכך למד נגינה בקונטרבס בבוסטון. לירי אנדרסון המשיך ללמוד בהרווארד ובמקביל עבד כנגן עוגב באוניברסיטה, ניצח על המקהלה ועל תזמורת אוניברסיטת הרווארד וכן ניצח על תזמורת ריקודים בסביבות בוסטון, שבשבילן גם הכין עיבודים שונים. עבודתו זו הגיעה לידיעתו של ארתור פידלה, ששכר בשנת 1936 את אנדרסון לעבד מוזיקה מסורתית ופופולרית בשביל תזמורת הטיילת וגם לחבר לה יצירות מקוריות.

בשנת 1945 תוך כדי שירותו הצבאי, כתב את הלהיט הראשון שלו, "השעון הסינקופי" שזיכה אותו בתקליט זהב ובמקום ה-11 במצעדי הלהיטים. בשנת 1950 הוסיף מיטשל פאריס מילים ליצירה. הקטעים שחיבר וההקלטות שעשה בשנות החמישים נחלו הצלחה מסחרית עצומה. בין להיטיו המפורסמים ביותר: "טנגו כחול", "נסיעה במזחלת שלג" ו"מכונת הכתיבה"

(המשמש שנים רבות כאות הזמן ליומן החדשות של קול ישראל בשבת בבוקר - כשניסו לפני שנים אחדות להחליף אותו, קמה מחאה ציבורית כללית והרעיון נגנז).

סגנונו המוזיקלי של אנדרסון, המושפע מאוד מג'ורג' גרשווין וממוזיקה עממית של ארצות שונות, עושה שימוש באפקטים כליים יצירתיים ומדי פעם בפריטים, שאינם מקובלים בשימוש ככלי נגינה, כגון מכונת כתיבה ונייר זכוכית.

באחד הראיונות נשאל אנדרסון מה הדבר הראשון שהוא חושב, הכותרת או היצירה ואנדרסון השיב: "למעשה, אני עושה את שניהם, אולם במקרים מסוימים, כדוגמת "השעון הסינקופי", חשבתי לכתוב יצירה בנושא השעון אולם ידעתי כמו הרבה אחרים ששעונים רגילים יש באלפים, אך אף אחד לא חשב על שעון שפועם בקצב הסינקופה. הרעיון תפס אותי ומיד התיישבתי לכתוב את היצירה".

There was a man like you and me, as simple as a
man could ever be;

And he was happy as a king, except for one
peculiar thing.

He had a clock that worked all right,

It worked all right, but not exactly quite;

Instead of going "tick, tock, tick", the crazy clock
went "tock, tick, tock".

The poor old man just raved and raved, because
nobody could say why his silly clock
behaved that hickory dickory way.

But now a famous man is he,

He owns a public curiosity;

From far and wide people flock to hear THE
SYNCOATED CLOCK.

Tick-a-tock, tick-a-tock,

There's a zing in the swing of that clock,

Tock-a-tick, tock-a-tick,

Don't you think it's marvelous trick?

Ting-a-ling, ting-a-ling,

There's a zong in the bong of that ring,

Ling-a-ting, ling-a-ting,

Don't you think it's a wonderful thing?

The experts came to hear and see,

But none of them could solve the mystery,

They called Professor Einstein too,

He said: There's nothing I can do.!

But soon the fickle human race will find another
freak to take its place,

And one fine day the man will hock the poor old
SYNCOATED CLOCK.

היצירה פותחת במקצב תקתוק קצת לפני שמתחילה המלודיה. המלודיה מאופיינת בגליסנדו קצר, בלתי צפוי, קליל ומעניין ממש בהתחלה, המגביר את האופי העליז.

בהמשך חוזר הנושא הראשון עם שינוי קל. האבוב מצטרף בצליל ארוך (סי במול גבוה) וממושך עם מקצב מנוקד בסיום כל פרזה.

החלק האמצעי יותר מלהיב ומציג כתיבה מבריקה של כלי הנשיפה ממתכת. בקטע זה אין תחושה של שעונים וזמן אלא יותר של אולם נשפים. הנושא הראשי חוזר והקטע כולו מסתיים בתקתוקים שובבנים וממש לפני האקורד הסיום, חריקה מוזרה מעין התפרקות השעון.

מבנה היצירה: א, א*, ב, א*, (מעבר), ג, ג, א, א*

הצעות לפעילויות

- האזנה ליצירה ושיחה: מה המוסיקה מעוררת בנו? מה אנו רואים בדמיונו כאשר מאזינים ליצירה? מה היצירה מנסה לתאר?
- האזנה שניה ליצירה והוספת מראה לחלק הראשון בלבד. מה ההבדל בין הקשת הפעמה כאשר מופיע חלק א' בפעם הראשונה ולאחר מכן עם תוספת האבוב? מדוע התנועה השתנתה? מה היה במוסיקה שגרם לתנועה להשתנות?
- הוספת מראה לכל היצירה תוך כדי רישום על הלוח (על ידי אחד התלמידים) של מבנה היצירה.
- שיחה על משמעות השם "השעון הסינקופי", הסיפור שמאחורי היצירה, שיחה על סוגי שעונים שהילדים מכירים: שעון-יד, שעון-חול, שעון-קיר, שעון-עצב, שעון-שמש, שעון מעורר, שעון-מטוטלת, שעון קוקיה ועוד.
- הקשת המוטיב החוזר הריתמי: ניתן לבצע כמה תבניות ריתמיות שונות, שכבות של אוסטינטו-ריתמי.

- הוספת קונטרפונקט (הבנוי על-פי מלודית הליווי) לחלק א' בלבד.

לדני יש שעון קטן
שתיק-תק מתקתק הוא כל הזמן
ודני בו כל כך גאה
כי השעון הוא כה נאה

חלפו להן שנים רבות
והשעון לא התעייף
כי למרות למרות הכל
תיק-תק הוא תיקתק

השעון, הקטון
אינו הולך לישון
בימים, בלילות
הוא תמיד תמיד יעבוד

כתוב את מבנה היצירה:

מַעֲבָר

לירוי אנדרסון:

“חשבתי לכתוב יצירה בנושא השעון אולם ידעתי כמו הרבה אחרים, ששעונים רגילים יש באלפים, אך אף אחד לא חשב על שעון שפועם בקצב הסינקופה. הרעיון תפס אותי ומיד התיישבתי לכתוב את היצירה”.

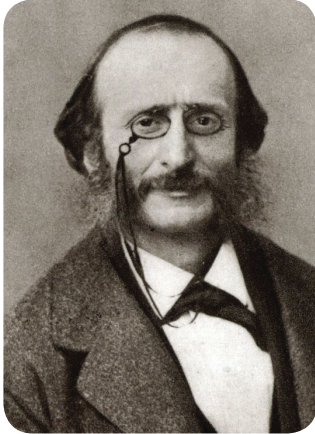

קישור לסרטון:

<https://www.youtube.com/watch?v=XculUOVU3sw>

קאן קאן מתוך "אורפאוס בשאול" ז'אק אופנבאך (1880-1819)

על המלחין

מלחין וצ'לן יהודי גרמני. שמו היהודי יעקב אברשטק. אביו היה חזן והעביר לבנו את אהבת המוסיקה. בילדותו החל לנגן בכינור ואחר בצ'לו. למד הלחנה בפריז ולפרנסתו לימד וניגן בצ'לו. בשנת 1844 התנצר שלוש שנים אחר כך נישא והפך למנצח תזמורת תיאטרון בפריז. חיבר אופרה קומית ויצירותיו מאופיינות בקלילות והומור. בין הידועות ביצירותיו: אורפאוס בשאול, (מתוכה לקוח הקאן קאן) הלנה היפה, חיי פריז וסיפורי הופמן.

על היצירה

מכל היצירות הסאטיריות שכתב, לא הייתה יצירה שהצליחה להגיע להישגיה של האופרטה "אורפאוס בשאול". היצירה נכתבה בשנת 1818 ובמרכזה עמד סיפור סאטירי על אלי האולימפוס והשאול עם הרמז דק המכוון ל"אלים החדשים" השוכנים בבית המלוכה הצרפתי. מעבר לכך, אופנבאך ביקש ללגלג על הפרשנויות האומנותיות שנתנו למיתוס של אורפאוס

ואורידיצ'ה לאורך ההיסטוריה של המוזיקה, ובראש ובראשונה כתגובה לאופרה "אורפאוס ואורידיצ'ה" של המלחין הצרפתי גלוק. אופנבאך ציטט ללא בושה מתוך האופרה הידועה ושיבש את ההקשר שממנה נלקח הציטוט, כך שלא יישאר מקום לספק ביחס לאמירתו הסאטירית. כמה שנים מאוחר יותר ישיב לו ברוחו השובבית והעוקצנית עמיתו קמיל סן-סנס, שיטול את מנגינת הגאלופ (הנודעת גם בשמה הפופולארי "ריקוד הקאן קאן"), וישתמש בה כמנגינה המתאימה לריקודם של צבים ביצירתו הסאטירית הידועה "קרנבל החיות".

האופרטה "אורפאוס בשאול" הפכה ללהיט, היא שפעה מנגינות קליטות, ואלסים, גאלופים, וריקודים רבים הנעימים לאוזנם של קהל המבקרים באולמות. בעקבות הצלחתה הגדולה של האופרטה, אופנבאך סוף סוף זכה להכרה הראויה וקיבל אזרחות צרפתית כדן.

הקאן קאן הוא ריקוד צרפתי מהמאה ה-19. בתחילה היה ריקוד זוגות ומאוחר יותר הפך לריקוד שורות. הרקדניות עומדות בשורה חזיתית לבושות בחצאיות עם מלמלה ותחתיות מנופחות ובחלק מהריקוד מניפות את רגליהן מעלה. תנועות אקרובטיות הכוללות שפגטים התווספו לרקוד והוא הפך לסמל רקודי המועדונים שצצו בפאריז בראשם ה"מולן רוז". במאה העשרים מספר מלחינים השתמשו בקאן קאן צרפתי מעודן במחזות זמר ואופרטות.

ריקוד הקאן קאן באופרטה של אופנבאך אינו מיועד אך ורק לרקדניות, אלא בראש ובראשונה לאלי האולימפוס הרוקדים בשאול, עת הם שיכורים וחסרי עכבות. סצנה זו, המופיעה במערכה השנייה והאחרונה של האופרטה, נחשבה לנועזת מאוד בימיו של אופנבאך.

מבנה היצירה:

פתיחה א - ב - א - ב - קודה (סיום ארוך)

הצעות לפעילויות

- שיחה מקדימה על תקופות בהן לא היה רדיו וכשרצו לקיים מסיבת ריקודים היו זקוקים למלחין שיחבר ריקודים ולנגנים שיבצעו אותם.
- האזנה ראשונה: מראה - הוספת תנועות ידיים על הפעמה לדוגמא:

8 תפוחות על הירכיים, 8 מחיאות כף,

8 תפוחות על הירכיים, 8 מחיאות כף,

4 פעמות של ירידת הידיים כמו במדרגות, 4 גלגול שתי הידיים,

4 פעמות של ירידת הידיים כמו במדרגות, 4 גלגול שתי הידיים

המשך גלגול הידיים עד החלק הבא

(רקיעות ברגליים) (בישיבה)

- האזנה שניה - ניסיון לקבל הצעות ילדים להעברת התנועות למרחב
- האזנה שלישית - סידור מעגל בתוך מעגל לבניית רקוד לפי תפקידי המעגלים.
- תזמור: לחלק את הכיתה לשניים. כל קבוצה תהיה אחראית על תפקיד אחר.

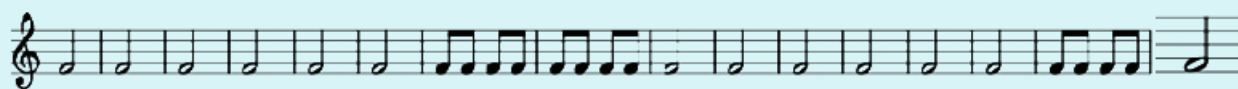
מוטיב ראשון של חטיבה א' התלמידים ינגנו בתופים את המקצב הבא:

מוטיב שני של חטיבה א' (תוף מרים ומרקס)

חטיבה ב' - הכלים יכולים לנגן יחד

קישורים להאזנה:

ריקוד הקאן קאן:

<https://www.youtube.com/watch?v=DYbUwqmxbfI>

קאן קאן בביצוע התזמורת הפילהרמונית של וינה:

<https://www.youtube.com/watch?v=bLqMcN53QLA&feature=youtu.be>

ביצוע נוסף של הקאן קאן:

<https://www.youtube.com/watch?v=MPNQFGfFmXY&feature=youtu.be>

האביב מתוך "ארבע עונות השנה" קונצ'רטו גרוסו אנטוניו ויואלדי (1741-1675)

על המלחין

אביו של אנטוניו ויואלדי היה כנר בתזמורת בבזיליקת "סאן מרקו" בונציה שבאיטליה. אנטוניו למד אצל אביו נגינה בכינור ומאוחר יותר גם הלחנה. אנטוניו ויואלדי פנה ללימודי דת בהיותו צעיר, ובגיל 28 היה לכומר. בריאותו הרופפת לא אפשרה לו למלא את תפקידו ככומר, לכן הקדיש את חייו לניהול קונסרבטוריון במוסד לנערות יתומות בונציה. ויואלדי כונה "הכומר אדום הראש" בשל היותו ג'ינג'י (אדום שיער) הוא היה מלחין פורה, כתב מעל ל-400 קונצ'רטי לסולנים ולתזמורת כלי קשת ומספר רב של אופרות ויצירות כנסייתיות למקהלות.

יצירותיו התחבבו על קהל המאזינים באיטליה בפרט ובכל רחבי אירופה. רבים ניסו לחקות את סגנון כתיבתו וזאת משום שהוא הלחין יצירות בעלות רעיונות מוסיקליים ברוכים, מקצבים החוזרים על עצמם, יצירות שיש בהן איזון בין הסולן והתזמורת ובעיקר בגלל הפשטות והבהירות.

על ה"קונצ'רטו"

קונצ'רטו = להתחרות (באיטלקית).

הקונצ'רטו זהו יצירה תזמורתית, בה קיים מעין עימות בין הסולן (קבוצת הסולנים) לבין התזמורת. הקונצ'רטו בנוי על עיקרון הניגודים - בגוון, בעוצמה, במהירות, בסדר הפרקים, במבנה הפרק המהיר שבו קטעי ה"טוטי" (כולם יחד) חוזרים כעמודי תווך וקטעי הסולו (נגן יחיד) מהווים את קטעי הביניים.

על היצירה

שם היצירה מעיד על כך שהיא חוברה בהשראת המחזוריות הנצחית של העונות. מזג-אוויר, תופעות טבע, נופים ומצבים בחיק הטבע - כל אלה מתוארים באמצעים מוסיקליים. "עונות השנה" זוהי סדרה של 4 קונצ'רטים לכינור ולתזמורת כלי קשת. בכל קונצ'רטו שלושה פרקים (פרק ראשון ושלישי מהירים ומורכבים מטוטי וסולו) הפרק השני הוא הפרק האיטי. לכל אחד מ-4 הקונצ'רטים כותרת של אחת מעונות השנה, והוא מבוסס על סונטה איטלקית עתיקה, שאת מילותיה כתב ויואלדי בעצמו.

סונטה = שיר שמקורו מאיטליה, מתקופת הרנסנס, המורכב מ-14 שורות עם חריזה מיוחדת. מכונה בעברית "שיר זהב" על שום הגימטריה: זהב=14.

מאוחר יותר ויואלדי כתב בתוך התווים כותרות פירושים מילוליים לדימויים המוסיקליים שביצירה. הפרק פותח במנגינה עליזה "בשורת האביב". בהמשך נשמעים צלילים המחקים ציוץ ציפורים, רשרוש מים זורמים בנחל ואף קולות של רעמים וברקים. בין כל אלה, נשמעת לסירוגין מנגינת "בשורת האביב"

הצעות לפעילויות

המורה תרשום על הלוח:

ציוץ ציפורים

סופה

נחל זורם

בשורת האביב

- בקשו מהתלמידים להאזין לארבעה קטעים המוקלטים בנפרד (רצוי בסדר הרשום למעלה)
- האזנה ראשונה בקשו מהתלמידים תוך כדי האזנה למספר את הקטעים ששמעו קודם לפי סדר הופעתם ביצירה.
(1 - בשורת האביב, 2 - ציוץ הציפורים, 3 - סופה, 4 - נחל זורם)
- הוסיפו את המילים לפזמון החוזר של "בשורת האביב" "אביב הנה הגיע, ציפור קולה תשמיע, אביב, אביב הנה בא"
- בהאזנה השנייה אחד התלמידים יצייר על הלוח בתוך מסגרות את מה שהוא שומע (בהקשר למה ששוחחו קודם).

"האביב" מתוך "ארבע עונות השנה" פרק ראשון

עקבו אחר התווים ודברו בשפת המקצב:

הקטע הפותח הוא מעין ריקוד כפרי, בכל הופעה שלו הוא נשמע. _____

בדרך כלל הפעם השניה _____ יותר, כמעין הד לראשונה.

הקטע הראשון חוזר _____ פעמים במשך הפרק, לא בזה אחר זה, אלא ב"מרחקים" זה מזה, והוא מנוגן תמיד ב - _____ (התזמורת כולה).

בין חזרה לחזרה משבץ ויאלדי קטעי ביניים, המנוגנים ע"י ה - _____ (יחידים).

כל קטע ביניים כזה מתאר תמונה מתוך עונת. _____

קישור ומוסיקה:

https://www.youtube.com/watch?v=c_HNNng6s5E

על המלחין

פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי הוא מגדולי המלחינים של רוסיה, ומן החשובים בתקופה הרומנטית. צ'ייקובסקי הילד אהב להאזין למוזיקה, שהניעה אותו לנסות ללמוד בכוחות עצמו לנגן בפסנתר. כבר בגיל 4, חיבר בעזרת אחותו יצירה לכבוד נסיעת אמו לסנט פטרבורג. אמו הביאה אומנת גרמניה שלימדה את ילדי המשפחה צרפתית וגרמנית ואכן, פיוטר הצטיין בלימודיו וכבר בגיל 6 ידע לקרוא היטב בשתי שפות זרות. בגיל 5 החל צ'ייקובסקי ללמוד לנגן בפסנתר עם מורה מקומית. בשנים 1850-1858 למד ב"בית הספר למשפטים של הצאר" בסנט פטרבורג. הוא התחבב על המורים והתלמידים בזכות מזגו הנוח וסיים את הלימודים. בשנת 1854 מתה אמו והאובדן הכאיב לו מאוד. אביו של צ'ייקובסקי העדיף לכוון את הבן לקריירה במשפטים. עם סיום הלימודים החל צ'ייקובסקי לעבוד במשרד המשפטים הרוסי בתור עוזר זוטא. הוא לא הצטיין בעבודה והתשוקה למוזיקה הניעה אותו בגיל 23 להתפטר מעבודתו ולהתחיל את לימודיו בקונסרבטוריון של סנט פטרבורג. בהדרכתו של המלחין אנטון רובינשטיין למד הלחנה והפך במהרה לאחד מתלמידיו המצטיינים. בשנותיו הראשונות הקהל לא התלהב מיצירותיו של צ'ייקובסקי. עם השנים הוא החל ליצור מוסיקה מגוונת ובהדרגה זכה לפרסום רב. הוא כתב אופרות (יבגני אונייגין), ניצח על יצירותיו (הפתיחה 1812), כתב באלטים (אגם הברבורים, היפיפייה הנרדמת, מפצח האגוזים) צ'ייקובסקי אימץ את המוסיקה העממית הרוסית, אך הוא שילבה עם השפעות מהעולם המוסיקלי הרחב של התקופה. הוא הצטיין במוסיקה מלאת רגש ומלודית ביותר ובתזמור עשיר ומגוון. צ'ייקובסקי מת ב-6 בנובמבר 1893, כתוצאה ממחלת כולרה, שבה לקה בגלל שתיית מים מזוהמים. להלווייתו, שנערכה בסנט פטרבורג, הגיעו אלפי ידידים ומעריצים.

על היצירה

המוזיקה לבלט "מפצח האגוזים" נכתבה בידי צ'ייקובסקי (1840-1893) באחרית חייו. הצגת בכורה הועלתה ב-1892 בסנט פטרבורג, המקום בו צ'ייקובסקי שהה ויצר במשך שנים רבות במהלך חייו. היצירה נכתבה בעקבות שיתוף פעולה מפרה וממושך בינו לבין הכוריאוגרף מריוס פטיפה, שהיה גם המנהל של להקת קירוב במשך עשרות שנים. הם העלו גם את: "אגם הברבורים" ו"היפיפייה הנרדמת". צ'ייקובסקי נדרש לכתיבה פשוטה ומוגבלת בהתאם לדרישותיו הספציפיות של הכוריאוגרף. צ'ייקובסקי הידוע בכתיבה בעלת תזמור עשיר בומבסטי וגדוש הוציא תחת ידיו בכתיבה לבלט זה לחנים פשוטים, מאירי עיניים ומצומצמים בהיקפם. הסוויטה התזמורתית הידועה מתוך הבלט בנויה מרצף של ריקודים קצרצרים וקליטים. כשם שסיפור העלילה הוא קליל, כך גם נשמרה לאורך כל היצירה אווירה של מצב רוח נעים ומבודח.

הבלט עלה 11 פעמים בדצמבר 1892 ולאחר זמן הסוויטה התזמורתית החלה להיות מנוגנת כרפרטואר סימפוני עצמאי לכל דבר ועניין. העלילה מבוססת על סיפורו של הסופר הגרמני א.ת.א. הופמן - "מפצח האגוזים ומלך העכברים". במרכז סיפור העלילה קלרה, הילדה שמתאהבת בצעצוע דמוי מפצח אגוזים (מתנה שניתנה לה מידי הדוד הקוסם בליל חג המולד) בחצות היא יורדת מחדרה לבקר את מפצח האגוזים בזמן שכל הצעצועים מתעוררים לחיים בתגובה למתקפה של צבא העכברים. מפצח האגוזים מביס את מלך העכברים בעזרתה של קלרה והופך לנסיך יפה תואר. הנסיך מוביל את קלרה לממלכת פיית קני הסוכר, שם הם רוקדים ביחד ובנוסף, הם שותפים לחגיגת ריקודים גדולה לרגל שובו של מפצח האגוזים הביתה.

סוויטת מפצח האגוזים מבוססת על שלוש אפיזודות מתוך הבלט

• **פתיחה זעירה** - Overture miniature

• **ריקודי אופי** - Danses caracteristiques:

1. מרש
 2. ריקוד פיית שזיף הסוכר
 3. ריקוד חסי-טראפק
 4. ריקוד ערבי
 5. ריקוד סיני
 6. ריקוד החלילים
- ואלס הפרחים

המארש

כל ריקודי האופי אשר בסוויטה, להוציא את המארש, לקוחים מן המערכה השנייה בבלט בה נמצאים קלרה והנסיך בממלכת הממתקים. המארש, לעומת זאת, לקוח מתוך המערכה הראשונה כאשר האורחים מגיעים לבית המשפחה. המארש מבוסס על ניגודיות בתוך נושא אחד: חלקו הראשון מציג מנגינה תרועתית בכלי הנשיפה במרקם הומוריסטי, עם הדגשה ברורה של הפעמה המחזקת את האופי המארשי.

כלי הקשת, שמצטרפים אליהם הצ'לי והקונטרבאס, עונים במלודיה מהירה, קלילה וקופצנית בעלת אופי עליז וריקודי יותר.

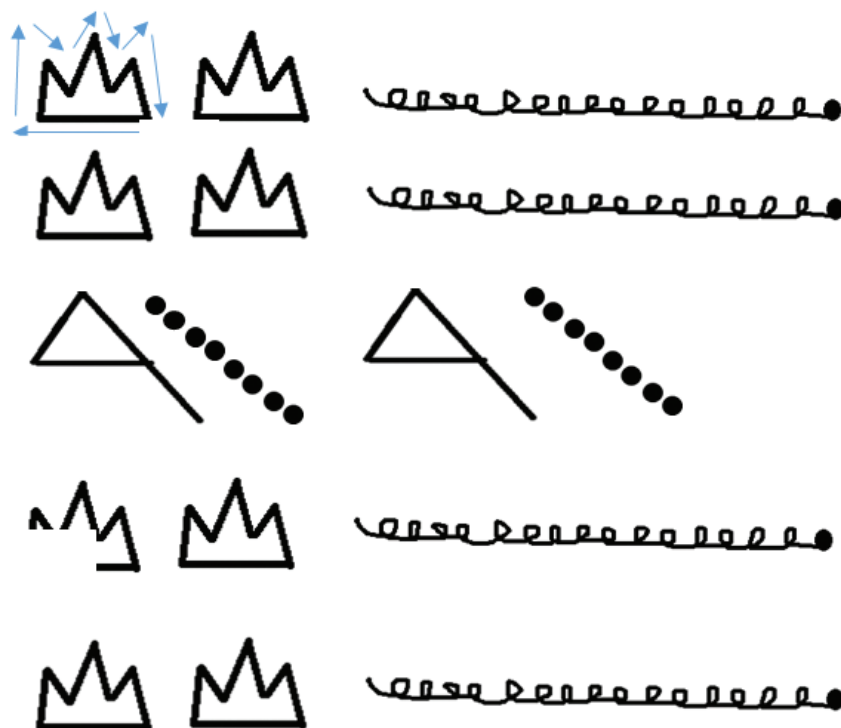
לאורך כל הפרק, להוציא נושא מעבר אחד, חוזר הדו שיח בין שני חלקי הנושא בתזמורים ובווריאנטים שונים. המשקל הוא זוגי 4/4 והטמפו Marcia Viva

הצעות לפעילויות

- התנסות ריתמית במרחב לפי משקלי הליכה שונים בנגינה אילתורית של המורה
- המשגת התחושה וההבחנה בין משקל זוגי ואי-זוגי;
- המשגת המארש מושג המוכר לתלמידים
- הגבה לנגינת המורה בהליכת מארש לפי סוגי טמפו שונים, ובדינמיקה וארטיקולציה משתנות
- העלאת השערות איך ישמע המארש (בהקשר של הסיפור מתוך "מפצח האגוזים")
- האזנה לפרק המארש תוך הקשת הפעמה ודיון על המאפיינים הבולטים, איזה סוג מארש שמענו? מי לדעתכם צועד? מי מדלג או דוהר?
- תנועה בזוגות- להמחשת חלוקת המשפט לשניים - דו שיח בין כלי הנשיפה לכלי הקשת. תלמיד ראשון בזוג יתנועע במשפט הפותח בצעידה מלכותית (כלי נשיפה ממתכת) תלמיד שני ינוע בדהירה או דילוגים במשפט הסוגר (בביצוע כלי הקשת)
- התלמידים ידברו את המקצב הפותח- תרגול הטריאולה ובחלקו השני של המשפט יטפחו על הברכיים.

- חלוקת הכיתה לשתי קבוצות- קבוצה אחת אחראית להקשת הפעמה (שמונה הקשות לפסוק הפותח של הנושא הראשון) - חוזר פעמיים. קבוצה שנייה אחראית על הקשת הפסוק העונה של הנושא הראשון (15 טפיחות בפסוק הסוגר ועוד רקיעה אחת בפעמה האחרונה)
- התלמידים יתרגלו את המקצב בהקשה. בחלקו הראשון של המשפט - רבעים- במחאות כף, וטריאולה - 3 מחאות מהירות של יד אחת על גב הכף השניה. ובחלקו השני של המשפט יטפחו על הברכיים
- תוך כדי האזנה ליצירה - קבוצת תלמידים תנוע במרחב על פי החלוקה הבאה: קבוצה ראשונה יצעדו 16 פעמות בהליכה מלכותית מתונה, קבוצה שניה בדילוגים או דהירות קלילות. בהישמע הנושא השני התלמידים מאזינים בלבד ומגיבים שוב בתנועה עם ההופעה החוזרת של חטיבת הנושא הראשון.
- תוך כדי האזנה ילזו כלי הקשה את תנועת התלמידים. חלקו הראשון של המשפט ב 16 הקשות פעמה בתופים וחלקו השני של המשפט ב 16 הקשות פעמה בתיבות מעץ או מקלות. נושא שני עדיין לא תגובה תנועתית.
- האזנה לנושא השני והתמקדות בתנועת המתאר היורדת האופיינית לו במהלך ארבע הופעות רציפות
- רישום גרפי של המורה על הלוח ולאחר מכן התנסות התלמידים. בשלב הראשון התלמידים "יציירו באוויר" ולאחר מכן יתנסו ברישום גרפי במחברות (דוגמא בדף הבא)

קישורים:

המארש עם "מפת האזנה" על פי משפחות הכלים:

https://www.youtube.com/watch?v=NS_NtnCKPKY

קטע בלט המארש מתוך "מפצח האגוזים":

<https://www.youtube.com/watch?v=hmSoXMfoLel>

קטע בלט בביצוע ילדים:

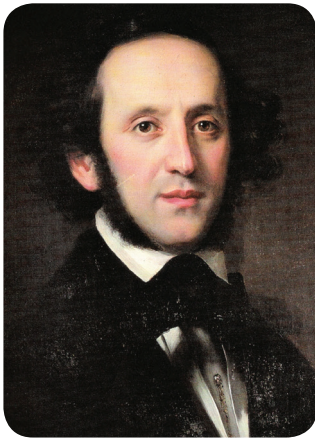
<https://www.youtube.com/watch?v=uxjaDl332Tk&list=RDuxjaDl332Tk&t=57>

תווים לפסנתר:

https://makingmusicfun.net/pdf/sheet_music/nutcracker-march-piano-solo.pdf

סקרצו מתוך "חלום ליל קיץ" פליקס מנדלסון (1809-1847)

על המלחין

מנדלסון נולד בהמבורג שבגרמניה למשפחה יהודית מתבוללת, אביו אברהם היה בנקאי ואמו לאה, היתה מוזיקאית חובבת ברמה גבוהה, והיא זו שלמדה אותו לראשונה את שיעורי המוזיקה. הוריו העשירים והמשכילים, האמינו שעל מנת להשתלב בחברה הגרמנית, עליהם להמיר את דתם, ולפיכך בהיותו בן שש הוטבל פליקס ביחד עם שלושת אחיו והיה לנוצרי פרוטסטנטי. למרות הלחץ שהפעיל עליו אביו ולמרות שהיה נוצרי אדוק, סירב פליקס עד סוף ימיו לוותר גם על השם מנדלסון.

כבר בילדותו ניכרה בו גאונות מוזיקלית. בגיל 9 ניגן מנדלסון לראשונה בקונצרט פומבי ובהיותו בן שתים-עשרה החל להלחין במרץ, ויצירותיו בוצעו בסלון המוסיקלי המפורסם שהתקיים בבית המשפחה בברלין. מנדלסון היה קרוב מאוד לאחותו פאני, שגם היא היתה מוכשרת להפליא אך לא נהנתה מהתמיכה שקיבל אחיה. ב-1826 הם קראו ביחד את שייקספיר, ובעקבות זאת כתב מנדלסון את הפתיחה ל"חלום ליל קיץ". בפתיחה זו הפגין מנדלסון

מקצועיות מלאה ביטחון. יצירה זו מהווה הישג מדהים לנער בסוף שנות העשרה שלו, ואין פלא שהשוו אותו למוצרט. ב"חלום ליל קיץ" כבר אפשר לזהות אחד מסימני ההיכר של מנדלסון - יכולתו להמציא מנגינות מקוריות ואלגנטיות, שבהן שזורים כבדרך-אגב אפקטים תוכניתיים כגון נעירת החמור המוסיקלית, בלי לקטוע את שטף המוסיקה. מאוחר יותר כתב מנדלסון פרקים נוספים כדי להשלים את המוסיקה הבימתית למחזה.

מנדלסון היה מתומכיה הנלהבים של המוסיקה של 'ס' באך. ב-1829 הוא ניצח על מתיאוס פאסיון בביצועו הראשון מאז מותו של המחבר, ובכך נתן תנופה לתחייה המחודשת של יצירות באך.

בערך בתקופה זו החליט מנדלסון לבסס את מעמדו כמוסיקאי מקצועי עצמאי. אולם מוסיקאים אחדים נטרו לו טינה על חייו הקלים וחשבו שהוא אנוכי - טענות שבהן התמזגה נימה אנטישמית נגד מוצאו היהודי. העובדה שהוריו של מנדלסון המירו את דתם והוא עצמו הוטבל לנצרות לא השתירה את הטענות.

מנדלסון ערך מסעות רבים על מנת להשיג לעצמו משרה. הוא ביקר באנגליה, בסקוטלנד, באיטליה ואף בפריס שם פגש את שופן ואת ליסט, וב-1833 השיג לעצמו סוף-סוף תפקיד ניהולי כמנצח תזמורת.

הבשורה המרה על מות אחותו פאני הגיעה אליו כשכבר היה תשוע מנסיעות ומעבודה קשה, והוא שקע בדיכאון עמוק. לאחר מכן באו התקפי צמרמורת וכאבי ראש, ובעקבותיהם שבץ קטלני. מנדלסון היה רק בן שלושים ושמונה במוותו.

על המחזה מאת ויליאם שקספיר

חלום ליל קיץ, הינו מחזה, קומדיה רומנטית, שנכתבה בשלהי המאה ה-16 על ידי ויליאם שייקספיר. במחזה מסופרים שלושה סיפורים מקבילים: סיפורם של ארבעה צעירים הקשורים ביניהם בקשרי אהבה מורכבים, סיפורה של חבורת שחקנים חובבים וסיפורם של הפיות ושאר שוכני היער. שלושת הסיפורים משתלבים זה בזה בלילה אחד, ביער הסמוך לאתונה. המחזה הוא אחד המחזות הפופולריים ביותר של שייקספיר.

סיפור העלילה: הרמיה וליסאנדר מאוהבים, אך אגאוס, אביה של הרמיה עומד על כך שהיא תינשא לאדם שאותו הוא בחר: דימטריוס. הוא מגיע להיכלו של תזאוס השליט והפוליטה (מלכת האמזונות) אשתו לעתיד, יחד עם ביתו, דימטריוס וליסאנדר על מנת שישפוט בנושא. תזאוס מציג בפני הרמיה 3 אפשרויות - להקשיב לאביה ולהינשא לדימטריוס או להמרות את פיו - במקרה כזה היא תומת, או תישלח למנזר לחיות חיי נזירה. הרמיה וליסאנדר מחליטים לברוח ולהנשא בחשאי. חברתה של הרמיה, הלנה, המאוהבת בדימטריוס, יודעת שלא תוכל לגרום לדימטריוס להתאהב בה אך רוצה שהוא "יכיר לה תודה" גם אם זה יכאב לה ודימטריוס לא ישהה איתה, ולכן היא מלשינה על ליסאנדר והרמיה לדימטריוס. הלנה ודימטריוס יוצאים אל היער לחפש את הרמיה.

בינתיים, אוברון וטיטניה, מלך ומלכת הפיות, מסתכסכים. ברשותה של טיטניה ילד, שהיה בנה של חברתה הכוהנת שנפטרה.

כעת, אوبرון מבקש לקבל את הילד וטיטניה מסרבת. אוברון מחפש דרך להשפיל את טיטניה. הוא שולח את פוק, רוח שדונית, כדי להביא פרח מסוים שהשיקוי המופק ממנו גורם להתאהבות, ופוקד עליו לגרום לטיטניה להתאהב במשהו טיפשי ככל האפשר. פוק גורם לטיטניה להתאהב בשחקן חובב הנמצא ביער לרגל חזרות למחזה שיוצג בחתונה שתערך למחרת, אותו הוא הופך לחמור. על הדרך, פוק גורם לליסאנדר ולדימטריוס להתאהב בהלנה במקום לגרום רק לדימטריוס להתאהב בה. לקראת הבוקר מתגלה הבלגן שיצר פוק, אוברון מצווה עליו להסיר את הכישוף מטיטניה ומליסאנדר, אך לא מדימטריוס. כל המעורבים הניחו שמאורעות הלילה היו רק חלום. דימטריוס מבקש מאביה של הרמיה לבטל את השידוך עם הרמיה, ושני הזוגות נישאים במקביל לנישואי הדוכס.

התאריך המדויק בו נכתב המחזה, או הועלה לראשונה על במה, אינו ידוע. התאריך המשוער הוא בין השנים 1594 ו-1596. על פי תאוריות אחדות, המחזה נכתב לרגל חתונה של אדם מהמעמד הגבוה. אחרים סוברים כי המחזה חובר לרגל יום הולדתה של המלכה אליזבת הראשונה, מלכת אנגליה, אך גם לכך לא קיימות עדויות מוצקות. לא ידוע על מקור ממנו נלקח המחזה אך יש בו מוטיבים הלכותיים מן הספרות הקלאסית.

המחזה הוסרט באופן מסחרי, לאורך השנים, בכ- 8 גרסאות שונות, ביניהן שתי גרסאות אנימציה (אחת מהן של וולט דיסני בכיכובם של מיקי ומיני מאוס) וסרטי טלוויזיה. כמו כן על פי המחזה נכתבו רומנים, הוא עובד לאופרה ונכתב כקומיקס (על ידי ניל גימן). המלחין פליקס מנדלסון-ברתולדי חיבר מוזיקה תזמורתית למחזה.

סקרצו (באיטלקית: scherzo) הוא קטע, או פרק, מוזיקלי בסגנון מסוים, המהווה חלק מיצירה גדולה יותר. פירוש המילה באיטלקית הוא "הלצה". לעתים משתמשים במילה "סקרצנדו" כהוראה, לבצע פסקה מוזיקלית בהלך רוח משועשע.

במחזה שלושה מעגלים של דמויות שונות מעולמות שונים כשחלקם דמיוניים:

1. עולם הדמיון - עולם הפיות, עולם היער הקסום, שדונים שחקנים שהופכים לחמורים ושיקויי - אהבה.
2. עולםם של בני האצולה.
3. עולםם של אנשי הכפר הפשוטים.

המאפיינים המוסיקליים:

חטיבת התצוגה (אקספוזיציה):

1. נושא ראשון: מאופיין בקלילותו, ערכים ריתמיים קצרים, תבנית מקצב חוזרת, סטקטו, המשכיות, תנועה מתמדת, מעבר נושא מכלי לכלי, תחושת סחרור, סבוביות אין סופית, עדינות ורוך, מנגינה שקטה, תפקיד בולט לכלי הנשיפה מעץ.

מוטיב הטריטון - אמצעי אפיון החמור נוער, רעיון הומוריסטי.

2. נושא שני: מרובה בחלקי שש-עשרה, מוטיב של שלושה חלקי שש-עשרה בירידה (שתי סקונדות היוצרת את תחושת הסיחרור ונקודת מנוחה על צליל ארוך.

חטיבת הפיתוח:

בחטיבה זו ניתן להבחין בשינוי אווירה ועוצמה תוך כדי קרשנדו הדרגתי, כרומטיות, מנעד צלילים רחב מאוד התווספות כלי ההקשה בטרמולו ממושך, התדרדרות ארוכה לאחר טיפוס כרומטי הדרגתי כלפי מעלה, חלקים מתוך הנושאים הראשונים המופיעים בפתאומיות, שימוש בתבניות ריתמיות כאוסטינטו המלווה את ה"דרמה שמתחוללת למעלה" (בעיקר בכלי הנשיפה), פרוק ואף הפיכת מוטיב "החמור"

חטיבת מחזור (רפריזה): ארועים מוסיקליים שהופיעו בתצוגה, נושאי, חלקי ושברירי נושאים וכו'.
קודה: דעיכה הדרגתית, הכל נעלם ונבלע חזרה בתוך היער הקסום, עוצמה נחלשת בהדרגה (דימינואנדו) עד פיאניסימו של כל התזמורת.

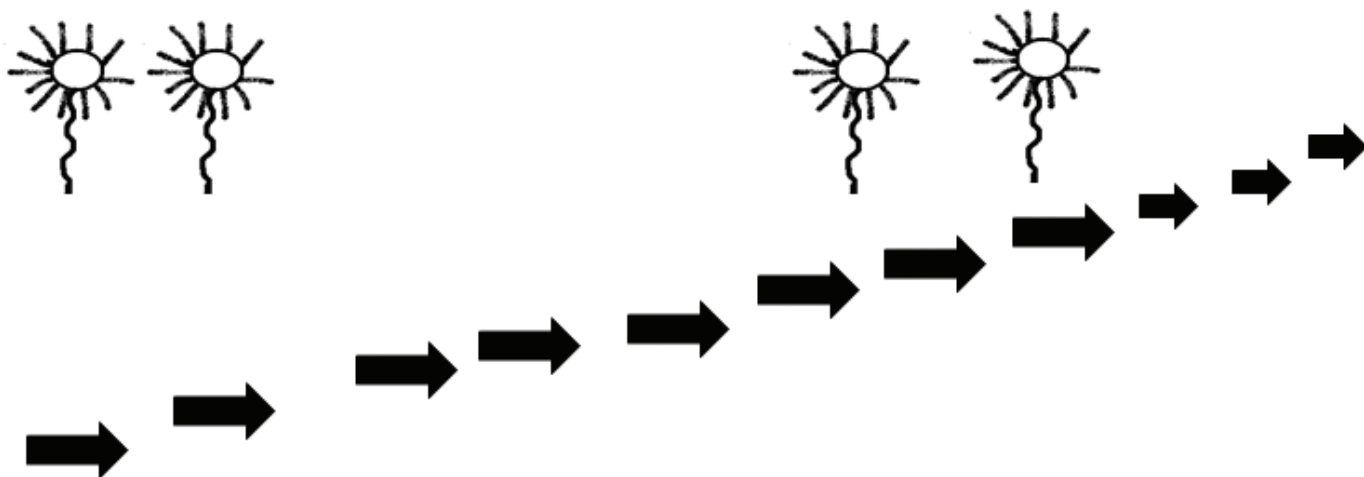
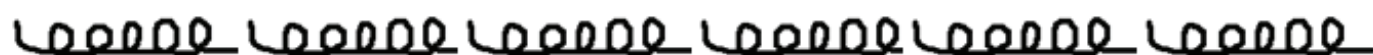
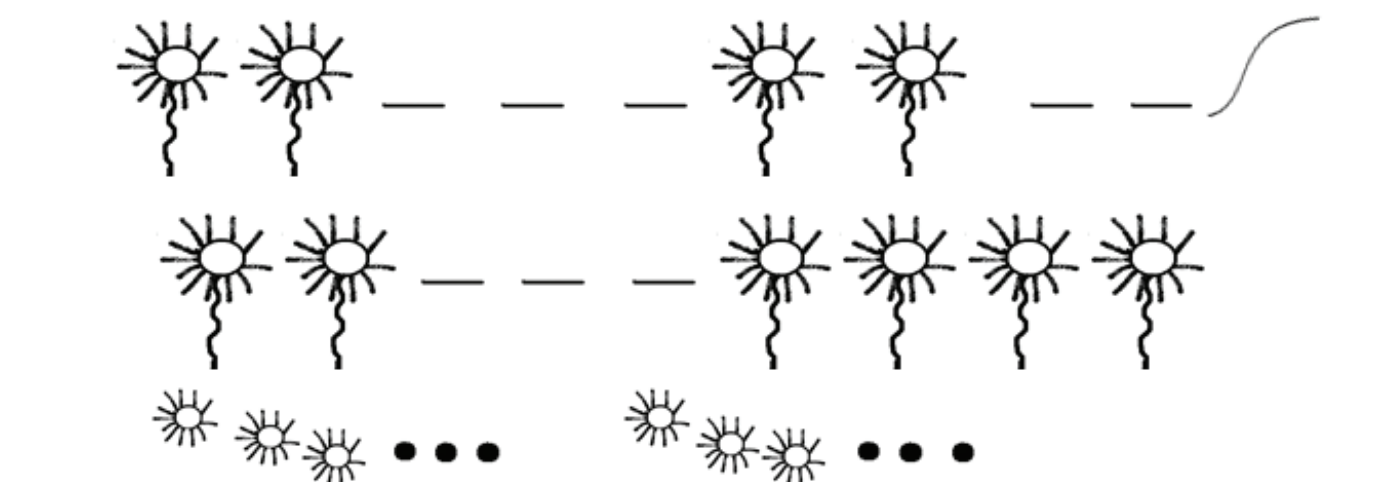
הצעות לפעילויות

- הצגת מספר תמונות, המשותף ביניהן, ונסיון להעלות השערות כיצד תשמע המוסיקה ביצירה שמתוארות בה פיות: קלילה, תחושת ריחוף, תנועה מתמדת אין-סופית, רך ועדינות וכו'.
- האזנה לחלק הראשון של מספר קטעים מוסיקליים (לפחות שלושה) מתוך "חלום ליל קיץ" מאת מנדלסון והעלאת השערות איזה קטע הוא המתאים ביותר לתמונות שהצגנו. (ניתן להשתמש ב"ריקוד הליצנים" וב"מארש החתונה" כקטעים מנוגדים ושונים הלוקחים מיתר שני מעגלי הדמויות המופיעות ביצירה).
- קריאת המקצב של התבנית הריתמית של הנושא הראשון - שתי תיבות בלבד (לא מהר).
- השמעת הנושא בנגינת המורה והבחנה בשינויים החלים בנושא (סקוונצות, הצפפה וכו').
- התייחסות למאפיינים של הנושא הראשון (ראה למעלה).
- הגבה בהנפת יד בכל פעם שנשמעת תבנית המקצב החוזרת בנושא הראשון.
- התייחסות למוטיב ה"חמור" - מה מקומו, המשגה וביאור=טריטון, הומור במוסיקה.
- הכרת הנושא השני ואפיונו (סחרור ומנוחה).
- האזנה לחטיבת התצוגה ותגובה תנועתית קלה לכל אחד מהמוטיבים (נושא ראשון = תבנית ריתמית, מוטיב ה"חמור", נושא שני = סחרור ומנוחה קצרה).
- הבחנה בשינוי האווירה ובשינוי העוצמה החלים בחטיבת הפיתוח.
- מה בונה את המתח? הוספת תנועה של הרמת יד הדרגתית (מדרגות בעלייה) במהלך הקרשנדו.
- תגובה תנועתית ליצירה כולה.

קישור למוסיקה:

<https://www.youtube.com/watch?v=hHTV3GFyHfM>

על המלחין

ברהמס נולד בעיר המבורג שבגרמניה. אביו, שנתן לו את שיעורי המוזיקה הראשונים, היה נגן קונטרבס. ברהמס גילה כישרון גדול בנגינה בפסנתר, ואף תרם להכנסה המשפחתית בנגינה במסעדות ובתיאטרות, וכן במתן שיעורי מוזיקה. ברהמס הצעיר אף הופיע במספר קונצרטים כפסנתרן, אבל לא קנה לעצמו מוניטין בתחום זה.

ניסיונותיו הראשונים בהלחנה לא זכו להכרה עד שיצא ב-1853 לסיבוב קונצרטים. בסיור זה פגש את יוזף יואכים, פרנץ ליסט ורוברט שומן. יואכים הפך לאחד מחבריו הטובים והמלחין שומן פירסם את ברהמס הצעיר בשבחו אותו בכתביו. הוא כינה אותו "יורשו של בטהובן". לתואר הזה הייתה השפעה עצומה על עבודתו של ברהמס כמלחין, שכן על מנת להצדיק את התואר היה עליו לעבוד קשה במיוחד. עובדה זו התבטאה בכך שברהמס פרסם את הסימפוניה הראשונה שלו אך ורק בהיותו בן 45, גיל מאוחר מאוד (לשם השוואה – מוצארט, היידן ובטהובן פרסמו את הסימפוניות הראשונות שלהם לפני גיל 20).

ברהמס לא נישא מעולם. הוא הכיר את אשתו של שומן, המלחינה והפסנתרנית קלרה שומן שהייתה מבוגרת ממנו ב-14 שנה. הקשר ביניהם נשמר במהלך כל חייו של ברהמס. בשנת 1862 ברהמס עבר לגור בווינה והפנה את מלוא מרצו להלחנה. לאחר מכן הוא יצא למסעות רבים, למטרות הקריירה המוזיקלית שלו (סיבובי הופעות) וכן לשם בילוי.

בדומה לבטהובן הנערץ עליו, אהב ברהמס את הטבע ויצא לעיתים תכופות לטיולים רגליים ביערות המקיפים את וינה. יחסו לילדים היה מצוין, ובטיוליו היה מחלק לילדים ממתקים שהכין מבעוד מועד. מנגד, היה יחסו למבוגרים קצר-רוח לעיתים, מה שהביא להתרחקותם. אלו מביניהם שנתר חבריו, נשאו נאמנים לו ביותר.

החל משנות השישים של המאה ה-19, היה ברהמס לאדם אמיד למדי, בזכות יצירותיו שנמכרו בתפוצה רחבה. עם זאת, אימץ סגנון חיים פשוט, והתגורר בדירת שלושה חדרים צנועה עם סוכנת בית. חלק נכבד מכספו העניק לקרוביו, ותמך בסתר במוזיקאים צעירים. ברהמס נפטר בווינה ושם אף נקבר, בבית הקברות המרכזי בחלקת המוזיקאים, בסמוך לקברם של בטהובן, שוברט ואחרים.

מחולות הונגריים

מלחינים רבים שאבו חומר מן הפולקלור של שבטי הצוענים הנוודים, שאותו ייחסו בטעות לפולקלור ההונגרי, פשוט משום שחבורות צועניות רבות, נדדו ברחבי הונגריה. נעימות צועניות אלה היו גם המקור ממנו שאב ברהמס את החומר למחולות ההונגריים אותם כתב במקור לשני פסנתרים, בזמנים שונים. מאוחר יותר תזמר ברהמס חלק מהם לתזמורת סימפונית מלאה.

המחולות ההונגריים של ברהמס הינם אוסף של עשרים ואחד ריקודים שנכתבו לפסנתר בארבע ידיים וחוברו בין השנים 1852-1869. המחולות פורסמו בארבעה כרכים. בשנת 1872 החל ברהמס לעבד את המחולות הראשונים לפסנתר סולו ולאחר מכן עיבד מספר מחולות לתזמורת. המחולות זכו להצלחה מיידית ומסחררת. ברהמס נשאר נאמן לאופייה המלודי, ההרמוני והקיצבי של המוזיקה הצוענית ועם זאת הצליח להעלות את המחולות שלו לרמה אומנותית וצורנית גבוהה כל כך, שרק מלחין עם זיקה עמוקה לשיר-העם היה מסוגל להגיע אליה.

רב המחולות מצטיינים בפשטות מעודנת עם כח הבעה אדיר וכל זאת באמצעות שינויים הדרגתיים ופתאומיים בעוצמה, המשקפים היטב את רב השירים הצועניים.

המחולות קצרים ומרבינם בנויים מארבע נעימות שונות, שכל אחת מהן מנוגנת פעמיים. לקראת סופו של כל מחול חוזרות המנגינות הראשונות. בסיום המחול נשמעים בדרך-כלל שניים או שלושה אקורדים רבי עוצמה.

התכונות הבולטות במחול הונגרי מס' 6

- אופי נמרץ, מלא התפרצויות והפתעות.
- תחושת גאווה בולטת.
- וירטואוזיות ראוותנית.
- חילופי טמפו קיצוניים.
- חילופי דינמיקה מפתיעים.
- הדגשות בלתי צפויות.
- כלי הקשה בולטים.
- מלודיה עממית פשוטה ושירית.
- סינקופות מרובות המאפיינות מנגינות עממיות.
- חילופי מרקם מרחבים (ליווי מול חיקוי, מרקם דליל מול מרקם מלא ועשיר וכו').

מבנה: A, B, A

חלק A דו - חלקי: a b a b c b c b

חלק B דו - חלקי: d d e e

חלק A

a

הצעה לפעילות

- משחקי ניצוח - התלמידים יקישו פעמה אחידה על - פי ניצוח של המורה. בתגובה לניצוח ייתבצעו שינויים בטמפו, במהירות ובדינמיקה. (החלפת תפקידים- תלמיד ינצח).
- האזנה ליצירה והקשת הפעמה או ניצוח עם השינויים המתבקשים.
- לאחר האזנה שניה התלמידים מתבקשים להבחין כמה מלודיות שונות, האם היו חזרות, מה השינויים העיקריים בין המנגינות וכו'.
- חשוב לשוחח על אופיו של הקטע כולו. מה יוצרים השינויים הפתאומיים בטמפו, בדינמיקה, בתיזמור ועוד. לנסות לדמיין מה המוסיקה מנסה לתאר, סיפור קצר המתאים ליצירה וכו'.
- האזנה תוך כדי תגובה תנועתית שונה בחלק A (ניתן בזוגות) ובחלק B ביחידים.
- ניתן להאזין לריקוד הונגרי מספר 5 וכמו כן להראות לילדים את הקטע מסרטו של צ'רלי צ'פלין "הדיקטטור הגדול" בו הוא מגלם את דמות הספר היהודי באחד הקטעים הנפלאים והגאוניים שלו על פי המוסיקה של מחול הונגרי מס' 5 מאת ברהמס
- מצ"ב התווים לפסנתר בארבע ידיים.

מקהלה עליזה - כתבה: לאה נאור, לחן: נורית הירש

לאה נאור

סופרת, מתרגמת, תסריטאית ופזמונאית. נולדה בהרצליה בצריף קטן, מחומם בפתיליה. בחצר הצריף היה גן ירק, תרנגולות, אפרוחים ופרה. היא למדה בבית הספר העממי בהרצליה ובבית הספר החקלאי "עיינות". כיום גרה המשפחה בעיר הולדתה במקום שבו נולדה.

נאור זכתה בפרס זאב בספרות לילדים, על ספרה "מקהלה עליזה" ועל עבודתה הספרותית ובפרס רשות השידור על סדרת התוכנית לילדים "קרסולה". פזמוניה המולחנים מושרים על ידי טובי הזמרים, חבורות זמר ולהקות צבאיות.

נורית הירש

מלחינה ישראלית ומוסיקאית, ילידת תל אביב. בצבא שירתה בלהקת גייסות השריון ואחרי השירות למדה במגמה לפסנתר באקדמיה ע"ש רובין. לאחר מכן, הרחיבה את השכלתה המוזיקלית אצל מוזיקאים ישראלים. רישומה ניכר בתרבות הישראלית בהלחנה, בתזמור, בניצוח ובהופעות רבות. הלחינה יותר מאלף שירים; זכתה בפרסים רבים בארץ, ביניהם פרס ישראל בתחום הזמר העברי ואומנות העממית בשנת 2016 בנימוקי ועדת הפרס צוין כי "פס הקול של המדינה שזור בשירה של הירש" ייצגה את ישראל בפסטיבלים בעולם כמלחינה, כמתזמרת וכמנצחת. הלחינה מוסיקת רקע לסרטים, כתבה מוסיקה להצגות ולסדרות טלוויזיה: "קרובים קרובים", "פרפר נחמד", "הבית של פיסטוק", "הזמיר מארץ סין", "דלת הקסמים", "קרסולה", "דיג דיג דוג", ועוד. הירש מופיעה עם שירה, שרה עם הקהל ומלווה את האירועים בנגינה בפסנתר. רבים משירה הפכו לריקודי עם.

על השיר

"מקהלה עליזה" הוא מעין הצגה (אופרטה) שבה ישנם תפקידים רבים ותוכן גדוש בקונטציות מוסיקליות (מקהלה, תווים, חמשה), בפעולות המתייחסות לפיתוח קול (ניקתה גרון, זקפה מקור). בנוסף, הוא עשיר במילים אונומטופאיות (ציף ציף, שריק שרק) המרחיבות את עולם הצלילים שמסביבנו.

לאה נאור מספרת על השיר

"יש הרבה סיפורים מאחורי כל שיר, וכמובן גם מאחורי השיר הזה האהוב עליי במיוחד. כתבתי אותו בשנת 1967, על הדשא בחצר ביתי בהרצליה, שהייתה עדיין עיר קטנה, שקטה, טובלת בירק, ובחצר שלנו עדיין זימרו הציפורים. נתתי את השיר למלחינה הצעירה, נורית הירש, וזו הייתה בעצם פגישה הראשונה עמה ועם הזמרת חוה אלברשטיין. שלושתנו היינו צעירות, בתחילת דרכינו, והשיר "מקהלה עליזה" היה ההתחלה של יצירה משותפת שלי עם שתי היוצרות הנפלאות האלה..."

על הלחן

מנגינת השיר קופצנית ומבטאת את השמחה של המקהלה העליזה שבה שרות כל הציפורים. הרגשה זו באה לידי ביטוי כבר בפתיחה הלא שגרתית המרמזת על אופי השיר, בלחן, הכתוב במקצב מנוקד ובמעברים השונים. המילים המתארות את ההתרחשויות בשיר מחזקות את השמחה. השיר כתוב במשקל זוגי (4/4) ובנוי מבית ופזמון. כל בית מורכב משני חלקים בעלי לחן שונה (העפרונות.....) הוא בעל צלילים עולים ויורדים, במרווחים גדולים יותר. הפזמון קצבי ושמח ומתאר את שירת המקהלה הססגונית של הציפורים.

1. נקרא את מילות השיר. נשוחח קצרות על תוכנו: קולות הציפורים, האנשת הציפורים; מקהלת הציפורים וכד'.
 2. נפיק קולות של ציפורים (קריאות, שריקות וכד'). נוכל לנצח על מקהלת הציפורים.
 3. נלמד את פזמון השיר. נמחא מחיאת כף אחת על המילה "אח!".
 4. נאזין לשיר. נצטרף בשירת הפזמון החוזר (ולא נשכח את מחיאת הכף).
 5. נתחלק לארבע קבוצות כמספר הבתים בשיר. כל קבוצה תחליט איזה סוג ציפור היא בוחרת להיות (אמיתית או דמיונית). נשוחח קצרות על סוגי הציפורים שבחרנו ונאפיין את גודלם, תנועתם וצורת מעופם.
 6. נאזין לשיר. בבית הראשון תנוע הקבוצה הראשונה. בפזמון תצטרף הקבוצה בשירה כאילו היא מקהלת ציפורים. בבית השני תנוע הקבוצה השנייה ובפזמון תעמוד כמקהלה, וכך הלאה לפי השיר.
 7. נחלק לכל קבוצה כלי נגינה על פי בחירתה. נאזין לשיר. כל קבוצה תנגן בבית שלה, על פי קצב השיר ובפזמון ננגן כולנו.
 8. נסתדר בזוגות. בבתי השיר נתקדם ביחד ובפזמון נבצע הקשות משותפות בהפסקות ונסתובב במילים "בול בול בול בול ביל בל ; לה-ל ה-לה"
 9. נתייחס למילים מעולם המוסיקה: מקהלה, שירת תווים, חמשה, קונצרט.
- לפעולות: צורת שירה, ניקתה גרון, שילבה כנף זקפה מקור ולקולות הציפורים: ציף ציף, שריק שרק, בול בול, ביל בל.

פעילויות נוספות

1. יש להביא תמונות של ציפורים ולמד על המשותף והשונה בין כולן.
2. נצא לחצר בית הספר ונקליט ציוצים שונים של ציפורים. נגיע לכיתה ונחכה את הקולות הללו.
3. https://www.yarbirds.org.il/birds_sounds קישור לאתר קולות הציפורים. ניתן לבחור כמה ציפורים שהילדים מכירים ולחכות אותם.

חוה אלברשטיין ועודד תאומי (1971):

<https://www.youtube.com/watch?v=xE2HS25693I>

נורית הירש בלוי התזמורת הפילהרמונית:

https://www.youtube.com/watch?v=8Zvc5_gQA8w

חיים טופול באנגלית:

<https://www.youtube.com/watch?v=SEVJpbnf3wA>

מילים: לאה נאור / לחן: נורית הירש / ביצוע: חוה אלברשטיין

על ראש הברוש שבחצר
שמחה והמלה,
שם כל הצפרים בעיר
הקימו מקהלה.

העפרונות הסולניות
נקתה את הגרון,
שלבה כנף,
זקפה מקור
וגם פצחה ברון:

ציף ציף, שריק שריק,
בול בול בול בול ביל בל
לה לה לה לה...
וכל מי ששמע אמר:
אח, איזו מקהלה.
פתאום הפסיק את השירה
פשוט אחד זעיר,
אם אין מלים ואין תזים
הוא לא מוכן לשיר.
אנחנו לא רוצים מלים,
רגזו הבלבולים,
אנחנו גם ללא מלים
נורא מתבלבלים.
ציף ציף, שריק שריק...
הסגנונות כתבו תזים
על חוט ועל גדרות,
תכי אחד למד אותם
מלים נהדרות.

אלפי דרורים ועפרונים
פצחו מיד בשיר,
ומקולות הבלבולים
התבלבלה העיר.
ציף ציף, שריק שריק...

אוי, די כבר, די לכם לשיר,
צעק פתאום הברוש,
לכו לישון, כבר מאחר,
פואב לי כבר הראש.

האופרטה היפה
לא באה עד סופה.
מחר יצפצפו קונצרט
על עץ הצפצפה.

ציף ציף, שריק שריק,
בול בול בול בול ביל בל
לה לה לה לה...
וכל מי שישמע יאמר:
אח, איזו מקהלה.

על המלחין ועל היצירה

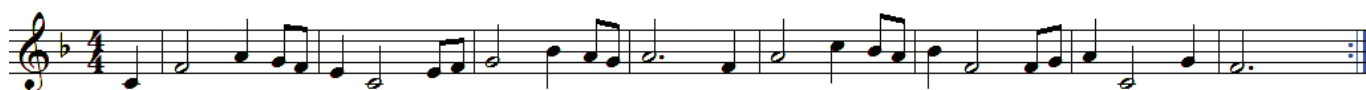
מארש צה"ל, או בשמו האחר "צה"ל צועד", הוא שיר הלכת הרשמי של צבא ההגנה לישראל, המושמע בטקסים ובמצעדים המתקיימים במסגרת הצבאית. בשנת 1962 הוחלט בצה"ל לחפש מארש חדש, במקום "כיתתנו בלילה צועדת", ששימש עד אז לליווי מצעדים. הוחלט לקיים תחרות מארשים, שאלה ניגשו 208 מלחינים. במסגרת התחרות נוגנו המארשים השונים על ידי תזמורת צה"ל בראשות יצחק גרציאני. יואב תלמי, אז נגן צעיר (בן 19) בתזמורת צה"ל, ותלמיד לקומפוזיציה באקדמיה למוזיקה, ניגש אף הוא לתחרות בעילום שם וזכה במקום הראשון בתחרות. גם במקום השני והשלישי זכו נגני תזמורת צה"ל.

בשנת 2007 ערכה תזמורת צה"ל תחרות מארשים נוספת, על שם יצחק גרציאני, במטרה לרענן את רפרטואר המארשים של התזמורת. כ-60 הצעות הוגשו לתחרות, ולאחר תהליכי סינון וניפוי זכתה במקום הראשון רחל ביגון, בת 84, עם המארש "כיסופים לארץ ישראל", שכתבה בברזיל בתקופת ההכרזה על הקמת המדינה על ידי דוד בן-גוריון.

יואב תלמי בתום שירותו הצבאי פנה ללימודים והשלים תואר ראשון בקומפוזיציה וניצוח באקדמיה למוזיקה, ובהמשך עבר לניו יורק כדי להמשיך את לימודיו בבית הספר הנודע ג'וליאד, בעזרת מלגה שקיבל מקרן התרבות "אמריקה-ישראל". מאז ועד היום, קריירת הניצוח שלו הלכה והתפתחה. הוא מספר: "ניגנתי בפסנתר מגיל צעיר, וכשהייתי בן 15 כבר הרגשתי כמו סימפוניה של בטהובן: לא יכולתי לשבת בשקט. הידיים שלי רצו לנצח. אבי, שהיה מורה למוזיקה, קנה לי את הפרטיטורות הראשונות, וכשהילדים האחרים קראו ספרים, אני קראתי פרטיטורות ויכולתי לשמוע את המוזיקה בראש שלי". לאורך השנים תלמי ניצח על מרבית התזמורות הגדולות בעולם, בעיקר באירופה.

תלמי הקים והיה המנהל האמנותי של האופרה, תוך שהוא הופך את התזמורת הקאמרית הישראלית לתזמורת הבית של האופרה. למרות שהוא מוכר כמנצח, תלמי מעולם לא זנח את מלאכת ההלחנה, העיבוד והתזמור. לאחר עשרות שנים בחו"ל, תלמי החליט לשוב הביתה. כיום הוא מתגורר בכפר סבא, ומשמש כראש החוג לניצוח באקדמיה למוזיקה באוניברסיטת תל אביב, שם החל את דרכו כסטודנט בתקופתו של גארי ברתיני.

מנגינת הנושא:

מבנה המרש:

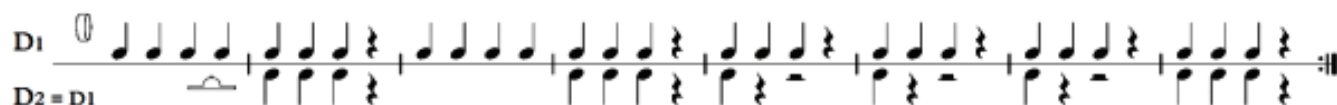
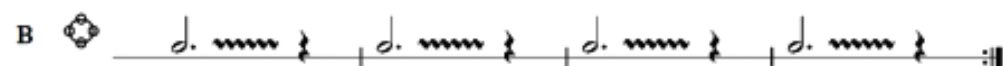
פתיחה	A	A	B	C	A	D	D	D	D	מעבר	A	A	B	C	A
-------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	------	---	---	---	---	---

תזמור לפי בתיה שטראוס (מתוך החוברת "האזנה פעילה")

A2 = A1

D2 = D1

D4 = D1 D2 D3

קישורים להאזנה:

מארש צה"ל בביצוע תזמורת צה"ל בניצוחו של יצחק גרציאני:

<https://youtu.be/A4lPIHihwNE>

מארש צה"ל - יואב תלמי:

<https://www.youtube.com/watch?v=UVZZfvRW6lE>

הנפת הדגל:

<https://www.youtube.com/watch?v=QKQbdtKkDzo>

הורדת הדגל:

<https://www.youtube.com/watch?v=UUFibyhdd0>

**תזמורת נתניה
הקאמרית
הקיבוצית**